ŞEHÂDET

(şehitlik, kozmik ve dünyasal tanıklık)

Şehâdet ve şühûd (karşıtı: gayb) kelimeleri, Kur'an'da türevleriyle birlikte 150 civarında yerde geçmektedir. Bunların en çok geçeni 50 küsurla şehîd (çoğulu: şüheda), ikinci sırada yer alanı ise 20 küsurla şehâdettir.

Fiil halinde çeşitli kipleri kullanılan şehâdet, isim-sıfat olarak şâhid (tanık, gözleyen), meşhûd (gözlenen, izlenen), şehîd (izleyen, izlenen, tanık olan, gözeten) ve mastar olarak istişhâd (tanıklık, gözleme, görerek öğrenme) şeklinde de kullanılmaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, şehâdet ve şühûd, Kur'an bünyesinde çok önemli bir yer tutuyor. Allah'ın isim-sıfatlarından biri olan Şehîd'in Kur'an'da defalarca tekrar edildiğini de hatırdan çıkarmamak gerekir.

Şehâdet ve şühûd, Râgıb'ın güzel ifadesiyle, 'bir şeyi yerinde ve yanında gözlemektir ki, bu, kafa gözüyle olabileceği gibi, kalp gözüyle de olabilir.' Tehanevî ve Cürcânî, şuhûdun iki türünden söz eder: Mufassalı mücmelde (ayrıntılıyı özetlenende) görmek ve bunun tersi. Bunların ilkinde Allah'tan varlığa geliş, ikincisinde varlıktan Allah'a gidiş esastır. O halde, duyularüstü idrakin kazandırdığı bilgiler de şehâdet ifade eden bilgilerdir. Ne var ki, bunların kabul ve ispatı, duyuların kazandırdığı bilgiler kadar yalın ve inandırıcı olmaz. Fakat böyle olması onların, şehâdet niteliklerini zedelemez; benimsenme şanslarını azaltır.

Hakikat tektir. Bunu kafa gözüyle izleyenle, kalp gözüyle izleyenin farklı şeyler görmeleri mümkün değildir. Farklı olan, sadece ifade tarzıdır. Esasta fark olamaz; çünkü iki müşahedenin kaynağı, kudret olarak tek ve aynıdır ki, o da Allah'tır. "Allah hem gayb âleminin hem de şehâdet âleminin bilicisidir." (32/6; 39/46; 59/22; 62/8) Parça varlık olan insanın bilmesi ve gözlemesi de

bağlı olduğu bütün sayesinde gerçekleşiyor. Başka bir deyimle, gerçek âlim ve gerçek şâhid Allah'tır. İnsan, "Ben" derken bile, bağlı olduğu o bütüne nispetini ifade etmektedir. Çünkü 'ben' sözüne ilişkin şuur da Allah'tan geliyor. Başka bir deyişle, insanın "Ben' sözü, parçanın bütüne bir şehâdeti olmaktadır. Ve her "Ben" diyen, farkında olsun veya olmasın, küllî şuurun varlığına tanıklık etmektedir. Bundan da anlarız ki, 'ben' şuurunun eşya ve oluşa yorum getirmesinden ibaret olan ilim ve düşünce ve bunları üreten benlik, Allah'ın en açık ve güvenilir delilleridir. Kur'an'ın ilme ve âlime tanıdığı üstünlüğün temelinde bu anlayış vardır. Ve Kur'an, işte bunun için, Allah'ı gereğince fark edebilme bahtiyarlığının bilginlere özgü bir yücelik olduğuna dikkat çeker. (bk. 35/28)

Şehâdet, bir varsayım veya istidlal olayı değil, bir yakîn ve gözleme olayıdır. Bu, aynı kökten gelen müşahede kelimesiyle ifade edilir.

Hayat ve oluş, gaybdan (duyularla farkedilmezlikten) iyan ve şehâdete (duyularla farkedilirliğe) doğru sürekli bir akıştır.

Bu yüzdendir ki, sûfî düşünce, varlıklar dünyasını, Kur'an'dan aldığı bakış açısına uygun bir yaklaşımla, 'Allah'ın şahitleri' olarak görür. Eşya ve olaylar, Yaratıcı'nın varlık ve birliğine tanıklık etmektedir. Bu yüzden gayb da şehâdet de izafîdir. Birine göre, burada, bugün, şu şartlar altında gayb olan, bir başkasına göre, yarın, şurada, şu şartlar altında şehâdet konusu olabilir. Hatta bir şey aynı anda birine göre gayb, bir diğerine göre şehâdet konusu olabilir. Allah'ın, 'gaybın ve şehâdetin âlimi' olması, varlık ve oluştaki bu, 'gaybdan şehâdete akış'ı çok güzel anlatmaktadır, (bk. burada Gayb mad.) Bu anlamda Allah, gayb-şehâdet halinde bir polaritenin de konusudur. Başka bir deyimle O, varlığını bir gayb-şehâdet süreci olarak ortaya koymaktadır. İnsan, bu sürece çeşitli planlarda tanık olmaya çağrılır ki, şehâdetin esası, budur. Bu bazen kozmik, bazen ahlaksal, bazen hukuksal, bazen de mistik bir görünüm arz eder.

Şehâdetin varlık ve oluştaki önemi yüzündendir ki, Allah, şahide de, meşhuda (şahidin gözlediğine) da yemin etmektedir. (85/3) İlke, açık bir biçimde konmuştur:

"Tanıklığı gizlemeyin. Onu gizleyen, kalbi günaha batmış/kendi kalbine kötülük etmiş biridir." (2/283; 65/2)

Varolmak, bir anlamda bir şehâdet olayıdır; yani ibretle bakıp gözlemek... Bu, ezelde başlar ve oluş boyunca sürüp gider. Kur'an, kâmil insanı: "Bizi şahitlerden kıl!" diye dua etmeye çağırırken (3/53; 5/83) bu gerçeğe dikkat çekiyor. Kur'an'ın insanı, şehâdetlerini gereğince yerine getirmekle de seçkinleşir. (70/33) Bu noktaya değinen ayette şehâdetin çoğul (şehâdât) olarak kullanılması, bir kelam harikasıdır. Bu kullanım gösteriyor ki, şehâdetin, Kur'an müminininin hayatındaki yeri ve görünümü çok boyutludur.

Kur'an'ı gereğince anlamak da şehâdeti iyice yerine getirmekle mümkündür. (50/37) En büyük oluşu sergileyen kudret, Allah, işte bu yüzden en büyük şehâdeti sergiler. O'nun adlarından biri de Şehîd'dir. Ve O, her şeye, her şey üzerine en büyük şahittir. (3/98; 5/ 117; 22/17; 41/53)

Sahip bulunduğu bir tanıklığı gizleyen, en büyük zalimlerden biri olur. (2/140)

ŞEHÂDETİN ÜÇ BOYUTU

1. Zaman öncesi boyut:

Kur'an; şehâdetin biri matematik zaman öncesi, ikincisi dünya planında ve üçüncüsü de dünya sonrası planlarda olmak üzre üç temel belirişinden söz eder. Şehâdetin zaman öncesi olanı Allah ile insan ruhu arasındaki ezelî mukavele (mîsak) sırasında insanın şehâdetidir. Bu sırada, Allah insanlara, onları kendi benliklerine şehâdet ettirerek, "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" diye sormuş ve insanlar, "Evet rabbimizsin, buna şehâdet ederiz' diye cevap vermişlerdir. Bu bilgiyi veren ayete (7/172) göre, bu şehâdet, kıyamet günü, yani son hesap sırasında, "Biz böyle bir şeyden habersizdik" demeyi önleyecektir, (bk. burada, Mîsak mad.)

Kur'an bu ezelî şehâdetin, dünyanın aldatışı yüzünden unutulabileceğini beyan ederek insanı dikkatli olmaya çağırır. (6/130) Aynı yerde bu ezelî şehâdetin, insanın 'ben' şuuruna ulaşmasının da başlangıcı olduğu belirtilerek ben ve benlik şuurunun hem içeriğini hem de bu şuurda Yaratıcı'yı kabulün yerini ve önemini gösterir. Böylece Kur'an, insanın kendi ben'ini kabul ve ilanıyla o ben'in bağlı olduğu küllî kudreti yani Allah'ı kabul

ve ilanı birleştirir. Bu demektir ki, insan, gerçek anlamda ben diyebilmek için Allah'a nispetini hatırlamak durumundadır. Aksi halde, ben sözü bir varoluş ifade etmez.

Ben olgusunun temeli ve gerçek konusu, Yaratıcı Kudret'tir. Ona nispetin bir iman ve şuur hali olarak yaşatılmaması, ben'i bir gerçek olmaktan çıkarır. Bu yüzdendir ki, Kur'an, insanı ezelî mukaveleyi unutmamaya, Allah'ı unutmamaya çağırmaktadır. Allah'ı unutmak, benliği unutmak ve yaratıcı şuur ve oluşun dışına atılmak anlamına gelecektir:

"O kimseler gibi olmayın ki, Allah'ı unuttular da Allah da onlara öz benliklerini unutturdu. Yoldan çıkmışların ta kendileridir onlar." (Haşr, 19)

2. Dünya planı boyutu:

Şehâdetin dünya planındaki görünümüne ve boyutlarına gelince, her şeyden önce, Allah'ın bizzat kendi tanıklığı vardır. Ali İmran 18. ayete göre, Allah, tanıklığını, kendisi dışında ilah olmadığını gösterecek bir biçimde sergiler. Bu tanıklık, insan benliğindeki ezelî tanıklıkla birleşen bir 'zaman öncesi şehâdet'tir ki, fıtratın en esaslı tecellilerinden biri halinde insanı Yaratıcı'nın varlığını, delil ve tartışma ihtiyacı duyulmadan sezmeye ve kabullenmeye götürür. Allah hakkında en güvenilir delil budur. Bu yüzden Kur'an, Allah'ı insana şah damarından daha yakın olarak tanıtır. (50/16)

Allah'ın kendi zatına yaradılıştan ve içten tanıklığı, meleklerin ve ilim sahiplerinin tanıklığıyla tamamlanarak inkâr edilemez hale getirilir. Esasen, Kur'an, iman sahiplerinin şehâdetlerinin her boyutta delile bağlanması gerektiğini, bu hususta titiz davranmanın zaruretini açıkça söylemektedir. (5/8, 44)

Allah'ın şehâdetinin bir tecellisi de kullar üzerindeki tanıklığıdır. İnsan için, bağlayıcı en güçlü tanıklık da budur. (5/19) Kendisine şah damarından daha yakın bir kudretin sürekli tanıklığı altında olduğunu bilmesidir ki, iman adamını, hiçbir dış etkinin takip ve tazyiki olmadan en güzeli ve en iyiyi yapmaya iter. Bu hal, her an Allah'la beraber olma şuuru, yani ihsandır ki İslam'da ahlakın özünü oluşturur, (bk. burada Güzellik mad.) Allah, gaybın ve şehâdetin bilicisi olduğundan, insanın duyuların fark edeceği

ve edemeyeceği her davranışını ve düşüncesini izler ve bir gün bunların hesabını ondan sorar. (5/73; 9/94, 105, 62/3)

Allah, şehâdetin ve gaybın yani, duyular ve fenomenler dünyasıyla, duyular ötesi planların aynı anda âlimi ve tanığı olduğundan, O'nun hesaba çekmesi, sadece fiillerden değil, düşüncelerden de olacaktır. Yunus 29, 61 ve Ahkaf 8. ayetler bu noktaya dikkat çekmektedir. Din, sosyal bir kurum olarak, insanı şehâdete konu olan fiillerinden hukuksal planda sorumlu tutmakla birlikte, ileri boyutlarda ve kâmil anlamda bir mümin, düşüncelerin de izlendiğini bilerek, iç dünyasını da kötüye ve çirkine kapatmalıdır.

Allah'ın şehâdetini, O'nun en mükemmel yaratığı olan insanın şehâdeti izler. Gerçekten de Kur'an, Allah'ın isim sıfatlarından biri olan Şehîd (tanık) kelimesini insanın sıfatı olarak da kullanmaktadır. Başta nebiler olmak üzere, bütün insanlar birer şehîddir; fakat özellikle nebiler ve onları izleyen sonsuzluk yolcularının şehîdlikleri önemlidir. Her topluluğun şehîdleri olmuştur ve nebiler bunların başında gelir. Peygamberlerin şehîd sıfatları, onların Allah ile ortak niteliklerinden birini gösterir, (bk. 2/143, 5/117; 16/84; 28/75)

Nebiler, insanlık dünyasına gönderilmiş kozmik tanıklardır.

Hz. Muhammed de kendi ümmetinin, o demektir ki, kendisinden sonra gelecek tüm insanlığın şehidi, tanığıdır. (4/41; 33/45; 48/8; 73/15)

Son Peygamber nasıl bir şehîdse, O'nun ümmeti de insanlar üzerine bir şehîdler topluluğudur. (2/143; 22/78) O halde, Hz. Muhammed'in görevi ve sorumluluğu nasıl evrensel ve kozmikse O'nun ümmetinin görev ve sorumluluğu da evrensel ve kozmiktir. Bu, bütün âlemlere rahmet olan bir peygamberin emanetini yüklenmiş olmanın zorunlu sonucudur.

Dünya planındaki şehâdetin hukuksal boyutuna ilişkin beyanlara da Kur'an'da yer verilmiştir. Bu şehâdet, adalet sahibi kişiler tarafından Allah için yapılmalıdır. (5/8, 44; 65/2) Tanıklığa çağrılanlar buna karşı çıkmamalı, şehâdeti yerine getirmelidirler. (2/ 282) Şehâdet hiçbir suretle gizlenemez. (2/283)

Bakara 282. ayet, şehâdette iki erkek veya bir erkek iki kadın şartı getirmektedir. Bu ayet ticarî muameleleri, özellikle borç akdini

düzenlemektedir. Buna bakarak, bir erkeğin yerini ancak iki kadının alabileceğini söylemek mümkün değildir. Bu konuda biz, *Kur'an'daki İslam* adlı eserimizin, ilgili ayeti açıklayan kısmında geniş bilgi verdik.

Zina suçlaması, ancak dört tanığın şehâdetiyle ispatlanabilir. (4/15; 24/4) Aynı yerde, zina suçlaması yapıp da bunu dört tanıkla ispat edemeyenlerin tanıklıklarının bir daha kabul edilemeyeceği bildiriliyor. Bunlar, herhangi bir konuda bir daha asla tanık olarak dinlenemezler. Ayrıca bunlara, iftiraları yüzünden 80 celde vurulur. Eşini zina etmekle suçlayıp da bunu dört tanıkla ispatlayamayanların durumu da Nur 6-9. ayetlerde düzenlenir.

3. Dünya ötesi planlar boyutu:

Şehâdetin dünya ötesi planlardaki, özellikle son hesap günündeki görünümüne gelince, bu şehâdet, önce Allah tarafından yerine getirilecektir. Her şey üzerinde en büyük şahid olan Allah, o gün de kullan arasında tanıklık edecektir. Son hesap gününde dinlenecek tanıkların ikinci bölümünde, toplumların önderleri bulunmakta ve nebiler, bunların ön sırasında yer almaktadır. Nebiler, kozmik ve külli tanıklar olarak dinlenecekler ve nebiler üzerine tanık olarak da Son Resul konuşacaktır. (16/84, 89; 4/41; 28/75; 39/69; 57/19) Nisa 41. ayet, üzerinde olduğumuz nokta bakımından çok ilginçtir:

"Her ümmetten bir tanık getirip seni de şunlar üzerine bir tanık olarak diktiğimizde iş nice olacak?!"

Bu ayet açıkça gösteriyor ki, Son Peygamber, yalnız kendi ümmetinin tanığı değil, diğer nebilerin de tanığıdır.

Hz. Peygamber'e sık sık Kur'an okumasıyla da ünlü hafız sahabî İbn Mesûd bize şunu haber veriyor: Allah Elçisi bir gün onu çağırarak kendisine Kur'an okumasını istemiş, o da güzel ve tatlı sesiyle Nisa suresini okumaya başlamıştı. Bu surenin, az önce meallendirdiğimiz 41. ayetine geldiğinde Hz. Peygamber ağlamaya başlamış ve İbn Mes'ud'a "Artık bitir, daha okuma!" demişti. (İbn Mübarek, *Kitabu'z-Zühd,* 359) Bu ayetin çizdiği tablonun, Tanrı Elçisi'nin sorumluluk ve görevinin büyüklüğünü ortaya koyduğu açıktır. Kur'an'ın indiği ruh olan Hz. Muhammed bile

bu tablonun ihtişam ve ciddiyeti karşısında ürpermiş ve ağlamaya başlamıştır.

Son hesap günündeki şehâdetin biri de insanın kendi benliğinin kendisi hakkındaki tanıklığıdır. Kur'an bu noktada insanın derisinin, elinin, ayağının, kulağının, gözünün tanıklığından bahsetmektedir. Son hesap günü **'öyle bir** gündür **ki dilleri, elleri, ayakları insanlar hakkında şehâdette bulunur.'** (24/24) Ve o gün **öyle** bir mahkeme kurulur ki, insanların ağızları mühürlenir de kendi elleri ve ayakları kendi aleylerinde konuşup tanıklık eder. (36/65)

Bir gündür ki o, ne mal yarar sağlar onda ne de çocuklar: Orada tertemiz bir kalp getirenlerden başkası kurtulamaz (bk. 26/89) Bir Türk şairi bu gerçeği şu güzel beytiyle dile getirmiştir:

"Ey hâce! Sanma ki senden zer u sîm isterler;
Yevme lâ yenfeu'da kalb-i selîm isterler."

Yani, **"Ey hoca, sanma ki senden altın ve** gümüş **isterler. Hiçbir şeyin yarar sağlamadığı o hesap gününde, senden sadece temiz bir kalp isterler."**